

פרשת האזינו: האם ישנה חובה לעלות לארץ ישראל בזמן הזה

פתיחה

בפרשת השבוע מסופר על ציווי הקב"ה למשה לעלות להר נבו, כדי שיוכל לראות את ארץ ישראל אליה לא ייכנס. לכאורה משה כן נכנס, שהרי כפי שמופיע בפסוקים רבים עבר הירדן הובטח לאברהם אבינו, ונחשב חלק מגבולות הארץ. **הישועות מלכו** עמד על קושיה זו ותייך, שקדושת ארץ ישראל ומצוותיה לא חלים בעבר הירדן עד כיבוש שאר הארץ, ובלשונו:

"שכל המצוות שנצטוו ישראל בבואם אל ארץ כנען לא נתקדשו הארצות שבעבר הירדן עד שנתקדש ארץ ישראל, ומהאי טעמא מובן הא דאמרין במדרש שמשו נצטער שלא נקבר בארץ ישראל, לפי שבאמת בעת פטירתו של משה רבינו עליו השלום לא נתקדשו כלל בקדושת ארץ ישראל, למרות שאחר כך נתקדשו."

א. למרות שעבר הירדן נכלל בגבולות הארץ, **התשב"ץ** (ג, קצח) כתב שבכל זאת קדושתו פחותה משאר הארץ. משום כך, על אף שגידוליה חייבים בתרומות ובמעשרות, ובעל יכול לכפות את אשתו (וכן להפך) לעלות לשם מחוץ לארץ כדי לקיים את המצוות התלויות בה - בכל זאת עדיף להיקבר בשאר חלקי הארץ שקדושתם גדולה יותר.

ב. **הכפתור ופרח** (פרק ט) חלק על התשב"ץ, וכתב שקדושת עבר הירדן המערבי שווה והביא מספר ראיות לדבריו. קודם כל, מעצם העובדה ששבט גד, ראובן וחצי המנשה בחרו לגור שם, עולה שקדושת המקום זהה (כי לא היו מוותרים על מגורים במקום קדוש). כמו כן, כאשר אבשלום נהרג בעבר הירדן, דוד המלך אביו לא טרח להעביר את קברו משם לארץ - משמע שקדושת המקום זהה. בעקבות משה רבינו שהסתכל אל ארץ ישראל ולא נכנס אליה, נעסוק השבוע במחלוקת הפוסקים האם יש מצווה לעלות לארץ ישראל. כמו כן נראה את מחלוקת האחרונים לסוברים שיש מצווה, האם מדובר במצווה שחובה לקיימה וכמו מצוות תפילין, או במצווה שראוי וטוב לקיימה, אך היא לא חובה וכמו מצוות ציצית (עיין בדף לפרשת שלח שנה ד').

האם יש איסור לעלות

האם יש מצווה לעלות לארץ? כדי לענות על שאלה זו, יש לפתוח בעקבות הגמרא בכתובות (ק"א ע"א) במחלוקת האם מותר בזמן הזה לעלות לארץ. הגמרא במסכת כתובות מביאה את דברי רבי זירא הדורש מהפסוק 'השבעתי אתכם בנות ירושלים', שהקב"ה השביע את בני ישראל שתי שבועות: א. שלא יעלו בחומה. ב. שלא ימרדו באומות העולם.

בעקבות דברי הגמרא, טענו **האדמו"ר ממנוקאטש** (שפר יישכר), **הרב יואל טייטלבוים** (ויאל משה, הקדמה) ועוד מספר פוסקים, שיש איסור לעלות בזמן הזה לארץ ישראל, וצריך לחכות למשיח שיעלה. כך גם הסביר את התרחשות השואה, שכן כפי שממשיכה הגמרא וכותבת, במקרה בו יעברו בני ישראל על השבועות - יתיר הקב"ה את בשרם כצבאים ואיילות השדה. ובלשונו:

"ועכשיו בדורנו אין צריכים לחפש את העוון שהביא עלינו את הצרה הזאת, כי הוא מפורש בדברי חז"ל שהגידו לנו זאת שלמדו מקראי שעל ידי העברה על השבועות שלא לעלות בחומה ולדחוק את הקץ, אני מתיר את בשרם כצבאות ואיילות השדה, ובעונות הרבים כן היה."

כיצד יתמודד עם העובדה שהרי"ף, הרמב"ם והרא"ש, לא הביאו את מימרת שלושת השבועות, ובפשטות משמע לכאורה שמדובר במימרא הלכתית, או שאינה נפסקה להלכה? **הרב טייטלבוים** (שו"ת ויאל משה סי' פ) דחק וטען, שמעבר לכך שפוסקים רבים אכן הביאו מימרא זו (ובפרט בקרב בעלי התוספות), הרמב"ם לא הביא להלכה זו, שכן אין דרכו להביא עונשים ואזהרות.

דעת המתירים

פוסקים רבים חלקו וסברו שאין איסור לעלות בזמן הזה לארץ, וכך נוהג בפועל רוב ככל עם ישראל. והסיבה, שמעבר לכך שראיות הרב יואל טייטלבוים דחוקות, השולחן ערוך פסק שאדם יכול לגרש את אשתו (וכן להפך) במקרה בו הוא רוצה לעלות לארץ ישראל והיא מסרבת - מוכח שהמצווה נוהגת גם בזמן הזה. את ראיית 'שלושת השבועות' דחו במספר רב של אופנים:

ראשית: יש שהבינו שמימרא זו כלל אינה הלכתית, ולראייה שאפילו הרמב"ם (וקל וחומר הרי"ף והרא"ש) שמביא בספרו משנה תורה את כל ההלכות הנהוגות - אינו מביא אותה. כמו כן מוכח גם מדברי הרמב"ן ושאר ראשוני ספרד, שבהתייחסותם לעלייה לארץ ישראל, לא הזכירו את איסור שלושת השבועות.

שנית: גם אם מימרא זו אכן הלכתית, מספר פוסקים כתבו שסיבות שונות גרמו לכך שבזמן הזה בטל האיסור. או משום שהאיסור תקף לזמן מוגבל והוא עבר, או שלאחר הצהרת בלפור בה הכירה בריטניה בזכותו של העם היהודי למדינת ישראל, אין העלייה לארץ ישראל נחשבת יותר מרידה באומות, וכפי שכתבו **האבני נזר** (יו"ד תנד, נו) ו**האור שמח** (מכתב, התקופה הגדולה):

"אמנם כעת הסבה ההשגחה אשר באספת המלכות הנאורות בסאן רמו ניתן צו אשר ארץ ישראל תהיה שייכת לעם ישראל, וכיוון שסר פחד השבועות וברישיון המלכים קמה מצוות ארץ ישראל ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה למקומה, ומצווה על כל איש לסייע ככל יכולתו לקיים מצווה זו."

שלישית, מובא בשם **הסטייפלר** (קריינא דאגרתא סי' רה) שטען, שגם אם אכן היה איסור לעלות לארץ ישראל ולכונן בה שלטון יהודי מחמת השבועות, האיסור מוטל על הראשונים שעשו כך, אך הבאים אחריהם כבר אינם עוברים איסור (ובדומה לאיסור לא ילבש, גברים לבשו בגד שמקובל כבגדי נשים ועברו איסור, אך לאחר מכן כשנעשה מקובל גם אצל הגברים האיסור לא קיים).

האם יש מצווה לעלות

נמצא, שלדעת רוב הפוסקים אין איסור לעלות בזמן הזה לארץ ישראל. אך שאלה נוספת בה נחלקו הראשונים היא, האם יש מצווה לעלות בזמן הזה לארץ, ואם כן האם מצווה זו מדאורייתא או מדרבנן:

א. **מצווה מדאורייתא:** חלק מהראשונים והבולט שביניהם הוא **הרמב"ן** (עשין ששכח הרב, מצווה ד'), סברו שיש מצווה דאורייתא לעלות לארץ ישראל ואף לכבוש אותה, וכן כתב **הרשב"ץ** (ג, רפח). ראייה לדבריהם הביאו ממספר פסוקים בתורה (בפרשת דברים, עקב ועוד) בהם כתוב על המצווה לרשת את הארץ, וכן מופיע בדברי הספרי לפרשת עקב.

כמו כן בגמרא בכתובות (ק' ע"ב) כתוב, שכל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו א-ל, ולולא היה מדובר במצווה חשובה מדאורייתא, הגמרא לא הייתה מחדדת כל כך את חשיבות העניין. בנוסף, וכפי שראינו לעיל, מותר לבני זוג לכפות אחד את השני לעלות לארץ ישראל (ואם יש סירוב מותר לגרש), וסביר שחכמים יעשו תקנות רק כדי לחזק מצווה שמדאורייתא. ובלשון הרמב"ן:

"מצווה רביעית, שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן הא-ל יתברך ויתעלה לאבותינו, לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם (מסעי לג), והורשתם את הארץ וישבתם בה, כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ."

ב. **מצווה מדרבנן:** בניגוד לרמב"ן ולרשב"ץ, כפי שכתב **הרב איתם הנקין** (תחומין כח) רוב מוני המצוות וביניהם **בעל הלכות גדולות**, **רבי סעדיה גאון** ו**היראים** - לא מנו את מצוות יישוב ארץ ישראל בספריהם, ובפשטות לשיטתם מדובר במצווה מדרבנן בלבד. את הפסוקים שהביא הרמב"ן להוכיח שיטתו יפרשו, שמדובר בציונים שנאמרו רק לדור המדבר שנכנסו לארץ, ולא לדורות.

בטעם הדבר שחז"ל הפליגו במצוות יישוב ארץ ישראל, למרות שמדובר במצווה מדרבנן בלבד, נאמרו מספר סיבות. **החתם סופר** (יו"ד סי' רלג) תירץ, שבגלל קדושת הארץ חז"ל הפליגו בחשיבותה. טעם נוסף הביאו הפוסקים, שכאשר יישוב יהודים רבים בארץ ישראל, אז יהיה קל יותר לקיים את התורה והמצוות, וכפי שכתב **הריטב"א** (שבת קל ע"ב) שהיא תועלת לכל ישראל.

ג. **אין מצווה:** גישה שלישית בפוסקים היא גישת **רבי חיים הכהן** (תוספות כתובות ק' ד"ה הוא) שסבר, שבזמן הזה אין כלל מצווה לעלות לארץ ישראל, כיוון שיש מספר מצוות התלויות בארץ שאי אפשר לקיימן כראוי, ולכן עדיף להישאר בחוץ לארץ, וכן צירף דעה זו **הרב שלמה קלוגר** (אלף לך שלמה, אבן העזר, קיח) לאדם שנשבע לעלות לארץ, ולא יכול היה לעמוד בשבועתו:

"הנה מה שדנני כטועה בדבר משנה דמחז"ל לארץ ישראל כופין, הנה לא כן הוא. הרי דעת רבינו חיים הובא בדרכי משה אבן העזר סי' ע"ה, דבזמן הזה אין מצווה כלל לעלות לארץ ישראל מכח דיש מצוות התלויות בארץ ואין מזהירים בהם, ונענשים עליהם, ולכן יוצא הפסדו בשכרו (ועיין הערה 1)."

יש לציין שאמנם **המהרי"ט** (יו"ד ב, כח) סבר, שדברי רבי חיים הכהן נכתבו על ידי תלמיד טועה. שכן לא מסתבר שקושי לקיים את המצוות התלויות בארץ יגרום להפטר מהן. כמו כן, הרא"ש והמרדכי שהביאו את דברי התוספות, השמיטו את פירוש רבי חיים הכהן, כך שיתכן שהדברים הוספו במהלך השנים על ידי תלמיד טועה (ויש שחלקו על דבריו).

דעת הרמב"ם

כמו רוב מוני המצוות, הרמב"ם לא מנה את מצוות יישוב ארץ ישראל בהלכותיו. רבים מהאחרונים וביניהם **הכנסת הגדולה** (יו"ד רלט) ו**הושדי חמד** (ו, אות ט) סברו, שלדעת הרמב"ם המצווה ליישב את ארץ ישראל מדרבנן בלבד. אחרים בכל זאת סברו שלרמב"ם מדובר במצווה דאורייתא, והביאו מספר סיבות מדוע הוא לא מנה את המצווה בהלכותיו:

א. **האבני נזר** (יו"ד תנד, ו) כתב, שהרמב"ם כלל את מצוות יישוב הארץ במצווה להחרים את הגויים ('החרם תחרימם'), בדומה למצוות בניית הארון הכלולה במצוות בניין המקדש. הקושי בפירוש זה הוא, שאם כך הרמב"ם היה צריך לעשות הפוך. למנות את מצוות יישוב ארץ ישראל שהיא מצווה כללית, ובתוכה לכלול את המצווה לרשת את הארץ.

ב. **הרב קוק** (מובא בציץ אליעזר ז, מח) הסביר, שהרמב"ם לא מנה את מצוות יישוב הארץ, מכיוון שהיא מצווה כללית, כלומר מצווה שמצוות רבות אחרות תלויות בה, ולכן אינה נמנית כמצווה וכפי שכתב הרמב"ם בשורש ד'. הקושי בפירוש זה הוא, שכפי שכתב הרמב"ם רק מצווה כללית שאינה בעלת מעשה מוגדר אינה נמנית, אך לא מצווה כמו עלייה לארץ ישראל שמחייבת עשייה בפועל.

מצווה חיובית או קיומית

נמצא שרוב הפוסקים סוברים שיש מצווה לגור בארץ ישראל, ונחלקו האם מדובר במצווה דאורייתא או מדרבנן. ייתכן שהשלכה למחלוקת זו תהיה במקרה של מחלוקות בין הפוסקים, וכמו המחלוקת האם מדובר במצווה שחובה על כל אדם לקיימה וכמו מצוות תפילין ולולב, או שיש מקום להקל כי מדובר במצווה קיומית, כלומר שהעושה אותה מקיים מצווה, אך אין חובה לעשותה:

א. **הרב משה פיינשטיין** (אג"מ א, קב) ו**הציץ אליעזר** (יד, עב) סברו שזו מצווה קיומית, ועל אף שיציאה מהארץ ללא צורך אסורה (כפי שראינו בדף לפרשת ויגש שנה א'), בכל זאת הגר בחוץ לארץ אינו מחויב לעלות לארץ. ראייה לדבריהם הביאו מדברי **הרמב"ם** (מלכים ה, ז) הכותב, שמותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים, ודווקא היוצא מארץ ישראל לחו"ל דומה כמי שאין לו א-ל.

ב. **הרב עובדיה** (קובץ תורה שבע"פ חלק יא) חלק על דבריהם וכתב שמדובר בחובה גמורה, כמו החובה להניח תפילין. ראייה לדבריו הביא מכך שאחד מבני הזוג יכול לכפות את השני שיעלה לארץ ישראל, ואם מדובר היה במצווה קיומית בלבד, כיצד ייתכן שחז"ל היו נותנים היתר כה מופלג, שיכול לגרום לגירושין במקרה בו אחד מבני הזוג מסרב לעלות!?

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...²

¹ **המגילת אסתר** (שם) סבר, שגם הרמב"ם (שכפי שנראה לא מנה את המצווה לכבוש את הארץ בספר המצוות) סובר שאין מצווה בזמן הזה לכבוש את הארץ, והמצווה לכבוש את הארץ נהגה רק בזמן יהושע, ולעתיד לבוא תנהג כאשר יבוא המשיח. והביא לראייה את הגמרא בכתובות העוסקת בשלושת השבועות. האחרונים (ובניהם פאת השולחן) דחו את שיטתו, מכיוון שמדברי הספרי מוכח לא כך.

² **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן:** tora2338@gmail.com